

YTTRANDE

2002-11-11

Mål
B 1119/02

Högsta domstolen
Avd. 1
Box 2066
103 12 STOCKHOLM

Gunnar Granström ./. RÅ ang. försvårande av miljökontroll

Konkursförvaltarkollegiernas förening har av Högsta domstolen beretts tillfälle att avge yttrande i rubricerade mål.

Sammanfattning

Föreningen anser att Högsta domstolen med ändring av hovrättens dom måtte ogilla åtalet.

Grund för föreningens inställning

Föreningen önskar inledningsvis anmärka att såvitt avser målets materiella delar har föreningen endast tagit del av domstolarnas domar samt advokat Mùchlèrs inlagor till Högsta Domstolen. Som framgår nedan anser föreningen att det kan resas en principiell invändning mot den rättstillämpning som skett i hovrätten. En enligt föreningen rimlig rättstillämpning när fråga är om ansvar jämlikt miljöbalken 26 kap 20§ och 29 kap 5§ för en konkursförvaltare hade bort föranleda hovrätten att penetrera en rad frågor rörande faktiska förhållanden vilket, såvitt framgår av domen, endast skett i begränsad omfattning. Föreningens ställningstagande i ansvarsdelen måste därför ske med reservation för att det av processmaterialet i övrigt kan framgå att förhållandena är annorlunda än vad som kan utläsas i tingsrättens och hovrättens domar.

Verksamheten i konkursbolaget var tillståndspliktig enligt Miljöbalken (MB) och i enlighet med MB 26 kap 20§ åvilade det "den som utövar verksamheten" att inge miljörapport. Enligt vid aktuell tid gällande 3 § kungörelsen (SNFS 1993:1) med föreskrifter om miljörapport för tillståndspliktiga miljöfarliga verksamheter framgick att sådan rapport skulle lämnas till tillsynsmyndigheten senast den 31 mars varje år avseende det föregående kalenderåret. Rapporten skall innehålla två delar, en emissionsdel och en textdel. Anstånd kan beviljas en månad med emissionsdelen och tre månader med textdelen. Underlåtenheten att inge miljörapport är straffsanktionerad enligt MB 29 kap 5§. Ansvar förutsätter att oaktsamhet inte är ringa.

Den 12 mars 1999 förordnades Gunnar Granström såsom konkursförvaltare i två större konkurser bl.a. den nu aktuella. Såvitt framgår av underinstansernas domar var förhållandena oemotsagt komplicerade på grund av att den aktuella konkursen var mycket omfattande, det rådde interna motsättningar i konkursbolagets ledning och konkursförvaltaren hade problem med bl a den utslitna maskinparken under den fortsatta driften. Det har ej heller ifrågasatts att någon upplysning om miljöproblematiken inte lämnades förvaltaren. Någon miljörapport för 1998 hade inte ingivits före konkursen och varken konkursförvaltaren eller företrädare för konkursbolaget ingav sådan i tid. Ej heller ansöktes om anstånd med ingivandet. Efter olika turer ingavs rapport den 2 juli 1999 med komplettering efter sommaren samma år.

För bedömningen av om det åligger konkursförvaltaren att inge sådan miljörapport och i så fall om underlåtenheten att göra detta i tid är straffbar bör man beakta följande.

Vid tillkomsten av nuvarande lagstiftning var det ett klart uttalat mål från lagstiftaren att inskräpa vikten av att miljöhänsyn fick en framträdande plats i företags och enskildas ageranden i olika avseenden. Ett av flera instrument härför var att se till att en ansvarig för ett icke godtagbart miljöbeteende lätt kunde utpekas och att effektiva medel tillskapades för att utkräva ansvar, såväl ekonomiskt som straffrättsligt. Lagstiftningen omsatt i domstolspraxis har i flera fall utsatts för kritik för att vara "fyrkantig" och inte ta erforderliga hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Föreningen delar i och för sig lagstiftarens intentioner vad avser miljöfrågornas vikt, och anser att även en konkursförvaltare måste sätta sig in i gällande regler och noga följa dessa inom de områden där det kan vara aktuellt för ett konkursbo. Föreningen är emellertid av uppfattningen att när så allvarliga frågor uppkommer

som straffansvar för en konkursförvaltare måste domstolen i sin rättstillämpning beakta de speciella förhållanden som uppkommer genom konkursen och den situation som en konkursförvaltare befinner sig i. Det är inte rimligt att utifrån de motiv som bär upp miljölagstiftningen behandla ett konkursbo och en konkursförvaltare som vilket annat företag och företagare som helst. Det är enligt föreningens mening oacceptabelt att i straffrättsligt avseende ålägga en konkursförvaltare en handlingsplikt enligt miljölagstiftningen om detta samtidigt innebär att andra av lagstiftaren på olika sätt sanktionerade ålägganden måste åsidosättas.

I MB regleras i åtskilliga fall vilken skyldighet som åvilar en "verksamhetsutövare", angiven på detta sätt eller med annat liknande uttryck. Konkursboet får anses vara verksamhetsutövare under konkurstiden så länge konkursförvaltaren har rådighet över verksamheten, se Miljööverdomstolens dom DM 12, 2002-02-20. Under för handenvärande omständigheter var konkursförvaltaren att anse som verksamhetsutövare i MB:s mening från och med den 12 mars 1999 till den 11 maj 1999 då rörelsen såldes. I linje härmed torde det vara konkursförvaltaren som är straffrättsligt ansvarig för åtgärder under denna tid som annars skulle åvilat konkurbolets ordinarie styrelseledamöter. Tidpunkten för när straffbar oaktsamhet skall bedömas är i detta fall den 1 april 1999 och i princip skall förhållanden som inträffat därefter inte påverka bedömningen. I alla händelser kan omständigheter som inträffat efter den 11 maj 1999 inte ha relevans i målet. Enligt föreningen är Gunnar Granström således principiellt ansvarig om underlåtenheten att inge miljörapport skall anses straffbar.

Enligt föreningens mening är Gunnar Granströms eventuella oaktsamhet inte straffbar och det ifrågasätts om det ens föreligger en ringa oaktsamhet. Föreningen vill därvid ta avstånd från hovrättens synsätt (domen sid 4 m) att utifrån en bedömning huruvida det kunde anses oaktsamt av Gunnar Granström att inte känna till om verksamheten var tillståndspliktig och vilka regler som i så fall skulle efterlevas, dra konklusionen att oaktsamhet enligt åtalet kan läggas Gunnar Granström till last. Den eventuella oaktsamhet som sådan bristande insikt kan innebära är inte ett rekvisit, än mindre huvudsak, i den gärning Gunnar Granström är åtalad för. På samma sätt som bristande insikt om gällande lagstiftning normalt inte befriar från ansvar kan inte heller bristande insikt om lagstiftningen föranleda ansvar i sig. Den oaktsamhet som är föremål för åtal är om det i objektiv mening kan anses ha varit oaktsamt att den 31 mars 1999, således inom en treveckorsperiod från konkursutbrottet i en stor och komplicerad konkurs, inte inge en miljörapport under rådande omständigheter.

Enligt föreningen har hovrätten inte tagit hänsyn till den speciella situation som råder i en konkurssituation och vilka uppgifter som åligger en konkursförvaltare att utföra. Dessa förhållanden måste vara avgörande för bedömningen av huruvida straffbar oaktsamhet föreligger.

Dessa speciella förhållanden kan i huvudsak sammanfattas enligt följande.

1. Konkursförvaltarens inträde såsom ansvarig företrädare för verksamheten i sin egenskap av konkursförvaltare är på intet sätt jämförbart med ett frivilligt inträde såsom styrelseledamot t.ex. i samband med ett köp. Föreningen vill därvid påpeka att ett inträde såsom styrelseledamot t.ex. vid en äganderättsövergång alltid utgör en transaktion som förutsätter båda parter samstämmda vilja. Köparen har således rätt att i god tid sätta sig in i den verksamhet som drivs av säljaren, försäkra sig om att säljaren har en god dokumentation över sin verksamhet och att antingen säljaren själv svarar för inlämnandet av miljörapporten i tid eller att köparen får sådana uppgifter att avlämnandet av miljörapporten inte orsakar köparen några problem. Om inte köparen uppnår av honom önskade villkor, har han möjlighet att avstå från att genomföra förvärvet av den miljöfarliga rörelsen. I en konkurs är situationen annorlunda. Någon "frivillighet" föreligger inte från förvaltarens sida i en konkurssituation. Konkursförvaltare kan – såvida inte jäv eller andra motsvarande omständigheter föreligger – i princip inte välja huruvida han skall avstå från att motta uppdraget och inte heller välja en tidpunkt som skulle kunna passa förvaltare bättre. För att det obeståndsrättsliga systemet skall fungera kräver domstolarna i allmänhet – med rätta – att förvaltare mottar de förordnanden han tilldelas.
2. Uppgiften att fungera som konkursförvaltare torde ytterst sällan kunna begränsas till att avse vissa branscher, vissa förhållanden eller liknande. Konkursförvaltare förutsätts kunna omhändertaga konkursbon inom alla olika branscher. Detta medför att konkursförvaltare inleder sin verksamhet i en enskild konkurs med ett stort informationsunderskott rörande det enskilda bolagets förhållanden bl.a. med avseende på i vad mån det i rörelsen ingår kemiska eller tekniska produkter som kan anses miljöfarliga, vilka relevanta regler som gäller liksom i vad mån särskilda tillstånd föreligger och om villkoren härför uppfyllts. Detta informationsunderskott,

som kan röra en mängd olika områden och förhållanden, måste inhämtas samtidigt som en rad andra viktiga åtgärder måste vidtas.

3. En konkursförvaltarens förpliktelse att tillse att miljörapport inges i tid måste i det enskilda fallet vägas mot dennes faktiska möjligheter att göra så sett ur ett helhetsperspektiv. Därvid måste beaktas frågor som konkursgäldenärens administrativa förhållanden, hur dess tidigare företagsledning fungerar samt samarbetsmöjligheterna med gäldenären. Brister i dessa avseenden innebär inte bara att möjligheten att inge miljörapport kan försvåras, utan också att förvaltarens möjligheter att fullgöra sin uppgift i alla andra avseenden blir mer betungande. Ju sämre förutsättningar som råder desto lägre krav måste ställas på konkursförvaltarens aktivitet rörande skyldigheter som den nu aktuella.

4. Omfattningen av konkursen är av avgörande betydelse för hur snabbt information kan inhämtas och adekvata åtgärder vidtas. I en konkurs av sådan omfattning som den aktuella förefaller att vara, uppkommer initialt en extrem belastning på konkursförvaltaren och dennes organisation, i synnerhet som förvaltaren erhöll ytterligare ett förordnande i en större konkurs samma dag. Det åvilar i varje konkurs konkursförvaltaren att beakta en rad intressen som på olika sätt är sanktionerade och som konkursförvaltaren inte kan bortse ifrån. Eftersom samtliga uppgifter omöjligt kan vidtas samtidigt måste en prioritering ske utifrån överväganden beträffande vad som i det enskilda fallet framstår som mer angeläget än annat. Den omständigheten att konkursboet driver verksamheten vidare medför dessutom att konkursförvaltaren har en mycket stor mängd information att sätta sig in i och en mängd arbetsuppgifter att utföra. Det är inte rimligt att såsom hovrätten gjort vid bedömning av om överträdelsen skall anses ringa (domen sid 5) inskränka sig till att ta fram den enskilda regeln och utifrån dess skyddssyfte, som ju uteslutande beaktar miljöaspekten, göra sina överväganden. Sättet som hovrätten resonerat på innebär ju att alla andra hänsyn som konkursförvaltaren har att beakta negligeras, som om dessa saknade betydelse.

Det skall härvid anmärkas att en ordinarie verksamhetsutövare, som under verksamhetsåret rimligen måste ha känt till att miljörapport skulle inges, har av lagstiftaren givits tre månader att färdigställa densamma efter verksamhetsårets

utgång, med möjlighet till en respektive tre månaders anstånd enligt ovan.

Samtidigt har hovrätten menat att för konkursförvaltaren, som vid konkursutbrottet helt saknade information om verksamheten, har det varit tillräckligt med tre veckor, eller en månad och tre veckor respektive tre månader och tre veckor om anståndsmöjligheten beaktas, för att ta fram underlagen. Förhållandet blir särskilt anmärkningsvärt om det tas i beaktande att konkursförvaltaren, till skillnad från bolagets ordinarie ställföreträdare, inte på något sätt under det kalenderår miljörapporten avsåg, kunnat påverka de administrativa förhållandena i bolaget till säkerställande av att kommande förpliktelser beträffande miljörapport skulle kunna uppfyllas. Konkursförvaltaren kommer därigenom att få det straffrättsliga ansvaret för konkursgäldenärens administrativa tillkortakommanden.

5. Hovrättens bedömning av vikten av att rapportskyldigheten fullgjordes i tid är kraftigt övervärderad. Som framgår av gällande lagstiftning hade konkursförvaltaren kunnat begära anstånd med en respektive tre månader med de båda delarna av rapporten. Såvitt föreningen kan bedöma torde konkursförvaltaren under rådande omständigheter regelmässigt kunnat påräkna anstånd om så begärts. Skyddsintresset under aktuell tid måste med hänsyn härtill anses som mycket begränsat, och överträdelsen blir då närmast av ordningskaraktär. I detta sammanhang skall dessutom noteras att ett av de i förarbetena redovisade motiven, nämligen att förstärka verksamhetsutövarens egenkontroll, över huvud taget inte gör sig gällande i en konkurssituation, då ju konkursförvaltaren normalt inte kan utöva en sådan kontroll.

Skyldigheten att avge miljörapport gäller för tillståndsgivna verksamheter.

Tillsynsmyndigheten känner därför till att verksamheten finns och att en miljörapport skall lämnas. Om miljörapporten inte kommer in i tid har tillsynsmyndigheten möjlighet att påminna verksamhetsutövaren och fråga efter rapporten. Jämfört med t ex det förhållandet att det finns miljöfarligt avfall, okänt för tillsynsmyndigheten, som måste omhändertas, och för vilket konkursförvaltaren enligt 7 kap 16a§ konkurslagen har en särskild anmälningsskyldighet, måste miljörapporten anses ha en ytterst begränsad betydelse för möjligheterna att förebygga skador på människors hälsa och på miljön.

Enligt uppgift har landets miljöåklagare enats om att som ringa gärning i **normalfallet** betrakta upp till en kalendermånads försening med inlämnande av miljörapport, vilket innebär att sådan försening normalt inte kan komma att leda till någon brottsutredning eller åtal, se Miljöbalkskommitténs principbetänkande, Miljöbalken under utveckling, SOU:2002:50, sid. 225,. Miljöbalkskommittén har i samma betänkande föreslagit att just underrättelse- och uppgiftsskyldigheten att inge miljörapport skall avkriminaliseras. Kommittén konstaterar att det för underlåtenhet att inge miljörapport finns ett fungerande system i form av miljöstraffavgifter. Enligt kommittén kan en underlåtenhet att lämna miljörapport inte anses vara så klandervärd att det är nödvändigt att dessa förseelser dessutom skall vara straffbara (se ovan nämnda betänkande, sid. 243).

Ovan under punkterna 1 - 5 redovisade synpunkter måste, enligt föreningen, beaktas vid en bedömning huruvida straffbar oaktsamhet skall anses föreligga. Tingsrätten har i sina domskäl tagit hänsyn till de speciella omständigheter som förligger i en konkurssituation och funnit att straffbar oaktsamhet inte föreligger i det aktuella fallet. Föreningen har ovan ytterligare redogjort för de arbetsuppgifter och de krav som ställs på en konkursförvaltare. Såvitt framgår av domarna föreligger förhållanden i detta fall som med styrka talar för att konkursförvaltaren inte bara kunnat utan även haft anledning att prioritera andra uppgifter av större övergripande betydelse. I vart fall måste det finnas utrymme för vissa felbedömningar och förbiseenden då tiden för överväganden kan antas ha varit mycket begränsad. Enligt föreningens uppfattning har Gunnar Granström inte i föreliggande fall gjort sig skyldig till straffbar oaktsamhet.

Lars Ehrstedt

Marianne Uesson

Bengt Johansson